

VÉRTESY JENŐ.

Élete. Budapesten született 1877 jún. 30-án. Atyja Vértesi Arnold volt a termékeny novella- és regényíró, a 60-as évek kedvelt elbeszélője. Középiskoláit Debrecenben, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, s a bölcséleti doktori fokot 1899-ben szerezte meg. Már 1898-ban a Nemzeti Múzeum tisztviselője lett, s a kéziratárban dolgozva igazgató-őri rangra emelkedett. A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak alapítása óta választmányi tagja, s folyóiratunknak állandó munkatársa volt; választmányi tagja volt továbbá a Budapesti Philológiai Társaságnak, segéd-tagja a M. T. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának, s a budapesti egyetemen a magyar irodalomtörténet magántanára. Egészségét szervi szívbjaja már régebben megrendítette, s hozzá utolsó életévében tüdővész csatlakozott is teljesített, de a kettős, halálos kór Újtátrafüreden 1916 jún. 16-án sírba vitte. Budapesten tettük örök pihenésre 1916 jún. 23-án. *Irodalmi munkássága*: I. Irodalomtörténeti dolgozatok. (Csak a nagyobb terjedelműek és a jelentősebbek; a * -gal megjelöltek önállóan jelentek meg.) 1. **Czakó Zsigmond*. Budapest, 1899. 69 l. — 2. *Amade László kéziratai a M. N. Múzeumban*. M. Könyvszemle. 1902. — 3. *Adatok Amade László életéhez*. Irodalomtört. Közl. 1902. — 4. *Nádasdy Ferenc mint író*. Századok. 1904. — 5. *Egressy Gábor iratai a M. N. Múzeumban*. MKSZ. 1904. — 6. *A Képes Krónika irodalmi jelentősége*. Sz. 1905. — 7. *Kazinczy jelentősége*. IK. 1906. — 8. **Kölcsey Ferenc*. Budapest. 1906. (M. Tört. Életrajzok, XXII.) — 9. *Kölcsey III. felirata az ifjak ügyében*. MKSZ. 1906. — 10. *Bartók Lajos történeti drámái*. Erd. Múzeum. 1907. — 11. *E. Kovács Gyula levelezése a M. N. Múzeum könyvtárában*. MKSZ. 1907. — 12. *Szigligeti*. Egy. Phil. Közl. 1907. — 13. *Hugo Viktor két posthumus költeménye*. U. o. — 14. *Írók levelei Prielle Kornéliához*. IK. 1908. — 15. *Teleki László és a Kegyenc*. EPhK. 1908. — 16. *A magyar líra a XIX. században*. U. o. — 17. *A Fánecs-féle színlapgyűjtemény a M. N. Múzeum könyvtárában*. MKSZ. 1908. — 18. *A M. N. Múzeum sugókönyvei*. MKSZ. 1909. — 19. *Egy modern Herakles drámáról*. EPhK. 1909. — 20. *A Nemzeti Színház megnyitása előtt*. U. o. — 21. *Régebbi Faust-fordítások*. EM. 1910. — 22. *Shakespeare egy kétes drámája*. Uránia. 1910. — 23. *Vörösmarty drámáiról*. Bpesti Szemle. 1910. (140. k.) — 24. *Hugó Károly iratai*

a M. N. Múzeum könyvtárában. MKSz. 1910. — 25. *Domay és Aristophanes*. EPhK. 1910. — 26. *Czakó Zsigmond*. Akad. Ért. 1910. — 27. *Egy modern arab drámáról*. Uránia 1910. — 28. *Tarkányi Béla kiadatlan versei*. EPhK. 1911. — 29. *Gyulai Pál írói tervei*. Irodalomtörténet. 1912. — 30. *Pörújítás*. U. o. 1913. — 31. **A magyar romantikus dráma*. Budapest. (Akadémia.) 1913. 373 l. (Ebbe a művébe beolvastotta a 12., 20. és 23. számú dolgozatait.) — 32. *Szigligeti kéziratai a M. N. Múzeum könyvtárában*. MKSZ. 1914. — 33. *Madách írói hagyatéka*. It. 1914. — 34. *Kisfaludy Károly drámái*. IK. 1915. — 35. *Gibbon mint szépiróink forrása*. It. 1916. Ezekén kívül sajtó alatt a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárában: — 36. *A reform-kor drámája* és 37. **Szigligeti művei* o. kiadások. II. Önállóan megjelent eredeti versei és műfordításai: 1. *Vértesy Jenő költeményei*. Budapest. 1905. — 2. *Homeros Odisseiája*. Budapest. 1909. — 3. *A kard*. *Hugo Viktor költeménye*. Budapest. 1910. (Olosó Könyvtár, 1591—92.) — 4. *Maupassant. A mi szívünk*. *Péter és János*. *Yvette*. (Klasszikus regénytár.) — 5. *Homeros Iliasa*. Budapest. 1913. — 6. *Macbeth Rómában*. Drámai költemény. Budapest. 1914. — 7. *Edward király*. 1596. (Ál-shakespearei drámák, 1.) Budapest. 1914. — 8. *Merlín születése*. 1662. (Ál-shakespearei drámák, 4.) Budapest, 1914.

A Kárpátok alján, szomorú fenyevesek mélyén egy csöndes, meg-rázó tragédia utolsó jelenete játszódott le június közepén: meghalt Vértesy Jenő. Küzdött, szenvedett és elbukott, mint azoknak a drámáknak hősei, melyeket életében olyan nagy gonddal és elmélyedéssel elemzett, ifjan, férfikora teljében, szellemének legszebb kivirágzása idején, de messze a céltől, amely felé tört, lélekben, testben meg-roppanva. A sors kegyetlen volt hozzá: a dicsőség kelyhét, melynek mámorát annyira szomjazta, csak ritkán nyújtotta feléje, annál többször azt a keserű poharat, melyről Megváltónk emberi élete végén megemlékezett.

De ez csak egyik fele tragikumának. A másik nem kevésbé le-sújtó: a közélet nagy piacán nem ismerték föl azokat a nagy emberi értékeket, melyek benne rejlettek. Részben ő maga volt ebben hibás; érzésben és gondolkodásban a tömeg fölött állva, elkülönítette magát tőle s távol maradt a zajos tülekedéstől, Nem volt ugyan zár-kozott, de tartózkodó, nem gögös, de önértetes, s nagyon megválo-gatta azokat, akik előtt megnyitotta szívét. Kevesen pillanthattak lelkébe, pedig megérte a fáradságot. Sajátos, de szerencsés vegyü-let volt ez, melyben harmonikusan olvadtak össze látszólag össze-férhetetlen tulajdonságok, a vidék és a főváros fiának, a múlt és a jelen emberének, a magyar és az idegen műveltségnek jellemző vo-násai: erős, meg nem alkuvó konzervativizmus társadalmi kérdések-ben, de épen oly erős érzék a haladó tudomány problémái iránt; szigorú, szinte merev ragaszkodás irodalmunk régi, nemes hagyomá-

nyaihoz s e mellett gazdag fogékonyság a külföldi irodalmak újszerű jelenségei iránt; törhetetlen. a chauvinségig fokozódó nemzeti érzés, mely azonban egészen ment volt az elvakultságtól; komoly, szilárd erkölcsi fölfogás. de ez sohasem öltözött prédikátori köntösbe s nagyon jól megfért az élet örömeinek élvezetével. Az elvek embere volt, határozott, kiforrott nézetekkel. s ragaszkodott hozzájuk. mert hitt bennük. Elvtelen, alkalmazkodó embertársaira bizonyos fensőbbsséggel tekintett s elárasztotta őket ötletes elméjének gúnyos sziporkáival. A durva önzést. a kiméletlen törtetést. a nyegleséget, azt a sok piszkot és aljasságot, melyet a közélet és a tudomány sodra fölvet, szíve mélyéből utálta és üldözte. Igaz ember volt és férfi, derék és becsületes.

Ilyennek ismerte őt kevésszámú jó embere. Még kevesebben, csak legbizalmasabb barátai tudták, hogy ez a komoly, kevésszavú ember tud jókedvű és bőbeszédű lenni. Meghitt baráti körben kitört belőle természetének vidám, sőt pajzán fele, tudott nevetni s még inkább nevettetni. Szerette az élcet, a tréfát, mosolygó szemmel hallgatta másokét, s maga is elmulattatta a társaságot prózai és verses mókáival. Különösen ez utóbbiak szereztek sok derült pillanatot társainak, s ha *Lantos Jankó* vagy *Jankó, tantos deák* elkezdte szavalni rigmusait, nem fogyott ki a társaság a kacagásból. Csupa személyeskedésből teltek ki e tréfás költeményei; hol közismert költeményeket alkalmazott parodisztikusan egy-egy jelen levő barátjára, hol a maga eredeti ötleteit fűzte rikító csokorba — de mindég pezsgő jókedvvel, sziporkázó elmésséggel figurázta ki a «megtisztelt» apró hibáit vagy félszégeit, botlásait vagy furcsa kalandjait. S amellet oly kedves fordulattal annyira minden malicia vagy sértő él nélkül róttá össze verseit, hogy a megtréfált mulatott rajtuk legjobban, s büszke örömmel vette át Vértesy kezéből a vers kéziratát, mint kedves emléket.

Írói pályája a nyilvánosság előtt folyt le, így ismeretes. E téren sem volt könnyű a sorsa, évekig kellett várnia, míg kialakult róla a közvélemény, s ekkor sem működésének minden irányáról.

Munkásságának jellemző vonása, s ebben kereshetjük egyszersmind életrekeltő motivumát, az a nagyfokú gyönyörűség, melyet már kora ifjúsága óta a költői formában jelentkező szép okozott neki. A fogékonyság a költői művek szépsége iránt vezette őt az irodalomtörténet művelésére; alig nőtt ki az iskola padjaiból, mikor ébredező költői hajlama eredeti versek írására ösztönözte, s e két tényező összehatása alatt mind nagyobb ambícióval vetette magát idegen költői művek átültetésére. Erejét megosztva, de el nem forgácsolva dolgozott e három mezőn, kitartóan, de nem mohó sietséggel, várva, de nem keresve a méltánylást.

Irodalomtörténetírói fejlődésére két körülmény volt döntő hatás-

sal. Az egyik, a jelentősebb, az, hogy egyetemi pályája még Gyulai Pál vezetése alatt folyt le, a másik az, hogy fiatalon a Nemzeti Múzeum kötelékébe lépett s itt abba az osztályba került, mely leggazdagabb termőtalaja az irodalomtörténeti vizsgálódásoknak, a kéziratok közé. E szerint különült kétfelé munkássága is. Kutató munkát tulajdonképpen nem végzett, nem hajtotta a vágy ismeretlen adatok fölfödésére. de annál szívesebben aknázza ki a Múzeum kéziratárának anyagát, s ily módon az addig hozzáférhetetlen adatok egész tömegét tárta föl. E körbe vágó dolgozatai: *Adatok Amade László életéhez, Egressy Gábor iratai, A Fánacsy-féle színlapgyűjtemény, Hugó Károly iratai, Szigligeti kéziratai, Madách Imre hagyatéka*, sok tekintetben elütnek az adatközlés szokott módjától s magasan föléje emelkednek a hasonló rendeltetésű közléseknek, mind a bemutatott anyag értékében. mind a földolgozás módjában. Egyrészt a rendelkezésére álló anyag bősége, másrészt fejlett szépérzéke megóvta attól, hogy a kutatók rendes hibájába esvén. minden apró-cseprő jelentéktelen adatot megbecsüljön. Tizedrangú, az irodalom életében szerepet nem játszott írók dolgai iránt nem érdeklődött, s ha kezébe, kerültek. félretette vagy odaadta más kevésbé válogatós kutatónak. Figyelme csak a nagy, jellemző egyéniségekre irányult. A föltárt anyagot nem azon nyersen bocsátotta a közönség elé, hanem bizonyos művészettel alakítva, s így az irodalmi adatközlésnek egy különös formáját fejlesztette ki, mely nem emelkedik ugyan a tanulmány magaslátára. de jóval több a pusztá közlésnél. Megvannak benne emennek erényei, a pontosság, hűség, megbízhatóság, de fogyatkozásait megnemesíti érdekes beállításával, fordulatos, élénk előadásával. Külön ki kell emelnem e dolgozatai sorából az Amadéről szólót, mely az új adatok hatalmas anyagával a költő életét és egyéniségét egészen új világtásba állítja s hősről tanulmányyszerű arcképet fest.

Nagyobb fontosságú irodalomtörténeti munkásságának másik fele, melyen határozottan Gyulai hatása érvényesült. Mint mestere, ő sem adatai újságával kívánt hatni, hanem új szempontjaival az írók értékelésében. Ismert tények új csoportosításával az eddigittől eltérő megállapításokat tenni, fogyatékosan megvilágított vagy kellően nem méltatott műveket új oldalról bemutatni s rejtekben maradt szépségeiket kiemelni: ezek a törekvések vezették tollát. Innen értjük meg, miért mellőzte az irodalomtörténetírásnak egyik legértékesebb módszerét, a lélektanit. Őt csak a kész költői mű érdekeltte, úgy amint előttünk áll, a *sein* és nem a *werden*. Hogyan keletkezett valamely műalkotás, milyen lelki tényezők működtek kialakulásában, azzal keveset törődött, s az sem igen kötötte le érdeklődését, milyen volt az a pálya, melyet a műalkotás szerzője megfutott. Írt ugyan egy

írói életrajzot de ez a népszerű, elterjedt formája az irodalomtörténet-írásnak nem illett írói egyéniségéhez. *Kölcseyje* az életrajzi részben igen kevés újat ad, s jelentősége inkább az ismert adatok értékesítésének módjában van. Élete végén még egyszer visszatért ehhez a formához abban a Szigligeti-életrajz tervezetben, melyet a Kisfaludy-Társaság az idén koszorúzott meg. Az életrajzi rész itt azonban pusztán vázlat volt, a kész fejezetek a drámaíró műveinek jellemzését foglalták magukban.

Vértesy-t sokkal inkább vonzotta a művészi formában kifejezést kereső költői tartalom. Jellemző reá, hogy már első nagyobb dolgozatától, a doktori szigorlata alapjául szolgáló *Czakó Zsigmond*tól kezdve főművéig, *A magyar romantikus drámáig*, az irodalmi alkotásokat mindig az esztétikus szemével tekintette. Legfőltűnőbbben nyilvánult ez a szempontja a Nádasy Ferencről s a *Bécsi képes krónikáról* szóló dolgozataiban. Míg a tudomány e műveknek történeti értékét vizsgálta, ő irodalmi jelentőségük meghatározására törekedett s olyan értékekre irányozta a figyelmet, melyeket addig némi homály borított. Többi dolgozatában is, mindég a művekben rejlő esztétikai érdekeket iparkodott föltárni, azokat az elemeket kutatta, amelyek a költői szellem egy-egy hajtását műalkotássá emelik. A szépet kereste mint ember és író egyaránt, s e kettő nála teljes egységbe olvadt, «szép lélek» volt, de nem a szó XVIII. századi értelmében. Lelkesedett a széperő, de lelkesedését nemcsak sok irányú fogékony-ság és könnyen hangolódó kedély, hanem alapos tanulmány és széles látókör táplálta. Fejlett esztétikai érzéke s biztos ítélete fiatal irodalomtörténetíró-nemzedékünk leghivatottabb tagjai közé avatta. Amint irodalmi életünknek egyik kitűnősége jellemezte: meg volt áldva azzal a tehetséggel, hogy megjelölje egy-egy költői mű legszebb részleteit, legsikerültebb sorait. Ha ítélete szembe is helyezkedett a köztudattal, rendszerint igaza volt. Ebből a szempontból legnevezetesebb két mozzanat írói pályáján Szigligeti *Világ ura* című tragédiájának és Vörösmarty *Czillei és a Hunyadiak* című történeti színművének méltatása. A tudomány, bár jelességeiket többé-kevésbé elismerte, bizonyos hűvösséggel szól e két drámáról; Vértesy azon volt, hogy kimutassa: mindkettő értékesebb, mintsem gondolják. Az előbbit a drámaíró legbecesebb tragédiájának hirdeti, az utóbbit Shakespeare király-drámái sikerült követésének, legértékesebb történelmi színművünknek.

Írói érdemei legnagyobb mértékben főművét tüntetik ki. Ez a nagyszabású monografia, *A magyar romantikus dráma*, drámai irodalmunk másfél évtizedének (1837—1850) termését a kritikus éles műszereivel vizsgálja és a tisztult ízlésű műélvező szeretetével méltatja. Minden drámáról, még a legkiválóbb esztétikusainktól méltatott

Bánk-bánról is tud újat mondani. megtalálja azt a pontot, amely nem volt kellőképen fejtegetve. A könyv gazdag gyűjteménye a találó megfigyeléseknek, elmeélre valló megjegyzéseknek, de vannak mélyebbenjáró érdemei is: az anyag ügyes elrendezése s az egyes drámák jellemzésében nyilvánuló erő és biztosság. Egpár jellemző vonással egész képet fest róluk, határozott, élénk, színes képeket, melyek megragadják képzeletünket s mélyen benyomódnak emlékezetünkbe.

Ez a hatalmas monografia, mint Vértesynek minden munkája, olvasmányoknak is vonzó. Előadása teszi azzá. Sajátos, egyéni stíl volt az övé, választékos, színes, plasztikus, de nem járt sem Gyulai, sem Beöthy nyomán, sőt oly távol állott tudományos prózánk e két legkiválóbb művelőjének előadásától, mint senkié az újabbak közül. Szerencsésen egyesíti a csinnal a tömörséget, a fordulatossággal a kifejezés erejét, a szemléletességgel a szabatoságot. Kedveli a rövid, súlyos mondatokat, s a hosszú gondolatsorokat a magyar nyelv szelleméhez illően szereti önálló elemekké széttördelni, az alárendelés bonyolult mechanizmusa helyett a mellérendelés egyszerű módját használni. A jellemző, sőt fejtegető részleteket telehinti csillogó képekkel, gazdagabban, mint szokás, helyenként sűrűbben is, mint szükség volna rá, de képei nem henye cifraságok, hanem a szemléleteség és jellemzés eszközei.

Stíljének ez a vonása rávall arra, hogy Vértesy nemcsak tudós volt, hanem költői hajlamú író, nemcsak a szép iránt fogékony esztétikus, hanem a szépet érzéki alakban megtestesítő költő is. Valóban kora ifjúsága óta kedvvel keresett hangot költői érzéseinek, s nem volt még tizenkilenc éves, mikor első versével a nyilvánosság elé lépett. A *Fővárosi Lapok* s szépirodalmi hetilapjaink szívesen közölték verseit, melyekből 1905-ben egy nagy kötetre való telt ki. Költeményeiről nem sok szó esett. A kötetet egpár lap és folyóirat ismertette, de — bár a *Budapesti Szemle* is érdemesnek tartotta foglalkozni vele — a tudományos körök figyelmét nem vonta magára, s ő maga még bizalmas körben sem nyilatkozott költői törekvéseiről. Nem álszerénységből, mintha nem tartotta volna méltónak komoly tudományos pályájához. Ellenkezőleg. Bár előttem sem említette, nincs kétségem benne, hogy magát inkább költőnek, mint tudósnaak érezte, s a tudomány terén kivívott minden sikerét szívesen odaadta volna, ha költészete méltó elismerésre talál. De épen ebben nem volt része. költői működéséről azok, akiknek ítéletére legtöbbit adott, tudomást sem vettek, vagy legföllebb pusztá műkedvelésnek tartották. Csöndes tragédiájának ez volt a legfájóbb eleme.

Úgy vélem, a közvéleménynek ezúttal nem volt igaza. Vértesy mint költő sem volt jelentéktelen. Keveset írt ugyan és szűk körben

mozgott, de verseiben van érték. Vagy félszáz kiadott verse az egy Petőfi-óda kivételével az epika körébe tartozik, sőt egy műfaj keretébe: mind történeti tárgyú kisebb költői elbeszélés. Műfaji szegénységért pótolja kárunkat tárgyai változatossága: művelt, sokat olvasott elméjéből a legváltozatosabb korú történetek pattannak ki, s költői tollán megelevenedik a héber, római, germán világ, s nemzetünk viszontagságos múltja a honszerző Árpádtól Kossuthig. Nem krónikák vagy retorikus balladák Garay modorában, inkább Aranyra emlékeztetnek. főként a *Pázmán lovagru*, de nem humoros, hanem komoly hangnemben szólnak. Sok közöttük nem elég kerek, vagy a jól induló tárgy veszít erejéből, mások, különösen az idegen tárgyuak jobban vannak elgondolva, mint megalkotva, de szép, költői részlet mindegyikben van, s mint a múlt alapos ismerője mindegyiknek meg tudja adni sajátos színezetüket, sőt többnyire a mesét is az illető korszak jelleméből fejleszti. Egyik-másik valóban harmonikus, tetszetős műalkotás, s *A barát és lovag*, a *Tündéralom*, a *Visszafigetés*, a *Bezerédi*, főként talán legszebb két elbeszélése, a *Báthory Zsigmond* és a *Tarnóciné*, az újabb nemzedék java termésével állják a versenyt, több igazság és magyar szellem van bennük, mint egynéhány fölkapott modern balladában. Bennünket, irodalomtörténetírókat, különösen az a két verse érdekel, melyek Amade-tanulmányainak köszönik létüket, a *Gazda grófné* s az *Amade László*. Az előbbiben az ifjú, kalandokra vadászó, az utóbbiban a megrokkant, de meg nem tört főúri költőről ad egy-egy színes, eleven képet. Ki tudja, ha kedvezőbb viszonyok között rámosolyog a hön óhajtott költői dicsőség, s ereje javát nem költői művek megértetésére, hanem alkotására fordítja, nem teremtett volna-e ezen a téren is maradandót. A költői sikernek két, ha nem is mindenható, de nagyhatású tényezője, a könnyed, dallamos verselés s az érces, csengő nyelv hatalmában volt Aranyon csiszolódott dictiója — néha még fordulatokban és képekben hozzásímul — valóban költői: gazdagon árad és színes, s a hullámozó érzelmeknek kész tolmácsa; tud magasan szárnyalni, erővel és méltósággal, s tud gyöngéd lenni, illő a női szív finom rezdüléseihez. A kötet, fogyatkozásai ellenére, sem szolgált rá arra, hogy feledésbe tünjenek.

Vértesynek szilárd meggyőződése volt, hogy a költői műágak között a legnagyobb értékű a dráma. Ez bírta őt arra, hogy tanulmányai körébe főként a drámát vonja be, s ez keltette lelkében a vágyat, hogy mint drámaköltő szerezzen magának dicsőséget. Milyen régi volt e törekvése, arról nincs adatom, de férfivá érve több ízben birkózott meg ezzel a merész föladattal, s hogy élete utolsó éveiben költészete látszólag elnémult, azt épen homályban maradt drámái magyarázzák. Csak két drámájáról tudok, de nyilván volt több. Az

egyiket, egy társadalmi színművet, a Nemzeti Színház elfogadta előadásra, de az igazgatóság utóbb visszavonta ígését. a másikat, a *II. Rákóczy György* című történeti tragédiát ismerem. Költői dictionja helyenként pompásan érvényesült benne, de mint egész nem sikerült. A nagyszabású kompozícióhoz nem volt ereje, s mint az életben annyiszor történt (Erdélyi János, Greguss Ágost), gazdag dramaturgiai ismereteit nem tudta a költői gyakorlatban értékesíteni. Utolsó ránk maradt kísérlete, *Macbeth Rómában*, csak formájára nézve dráma, abból a társadalmi szatirából pedig, melyet a Vigszínház számára kezdett, alig készülhetett el több, mint a bevezető jelenetek.

Nagyobb sikerrel működött a műfordítás terén. Egypár kisebb elbeszélő költemény (Heredia és Victor Hugo, Heine és O. Kernstock verseiből) átültetésén kívül nagyobb fordításokra is vállalkozott, *A kard* címmel lefordította V. Hugo nagy epikus művének egy részletét, s ez Gyulai Pál tetszését is kiérdemelte, továbbá két ál-shakespearei drámát s Homeros két eposzát. Ez utóbbiakban merész föladatra vállalkozott: a hexameteres eposzokat a magyar eposz hagyományos formájában, Zrinyi-sorokban, szólaltatta meg, még pedig a székely népballadáknak és Gyulai Pál *Szilágyi és Hajmásijának* példájára rímtelenül. A nemzeti versidom használatát Baksay fordítása után már nem kellett Vértesynek igazolni, s a rímek mellőzését elméletben szintén meg lehetett okolni: a rímes Zrinyi-sor akaratlanul is szakokra bontja Homerosnak egy végtében folyó előadását. Gyakorlatban még sem vált be egészen Vértesy kísérlete. Fülünk annyira hozzászokott a rím okozta zeneiséghez, hogy enélkül a Zrinyi-sort alig érzi többnek, mint ritmikus prózának. Ennek ellenére Baksay mesteri és Kemenes József formailag is hű *Homeros*a mellett is számottevő gyarapodása irodalmunknak Vértesyé; Baksayé művészibb, de az övé hívebb, Kemenesé görögösebb, az övé elevenebb, természetesebb, költőibb, az eredeti pótlására a három között legalkalmasabb.

Foglalkozott azzal a gondolattal, hogy *A századok legendáját* egész terjedelmében lefordítja, dolgozott pályadíjnyertes életrajz-tervnek kidolgozásán, szerette volna folytatni drámatörténetét, egyáltalán, mintha érezte volna, hogy fáradt, beteg szíve már nem bírja sokáig, lelkében szokatlanul gazdagon forrongtak a tervek. A *Nemzeti Könyvtár* számára még elkészített és sajtóra teljes rendben átadott három kötetet (*A reform-kor drámája, Szigligeti drámái* 1., 2.), többi tervét magával vitte a kerepesi temető rideg sírjába. Talán az idő kegyelmesebb lesz hozzá, mint volt életében a sors, s nemcsak emléke fog élni a mi szívünkben, akik szerettük őt, hanem neve is nagy gondal és komoly becsvágygal készült könyveiben.

CSÁSZÁR ELEMÉR.